

Postimehes 1914 ilmunud endise Estonia asunduse kooliõpetaja Mihkel Johannes Vunk'i (1877–1914) tagasivaateline artikkel Suhumi eestlaste asumisloost. Taga-Kaukaasia: Abhaasia: Suhumi, Estonia. Suhumi maade tühjaksjäämine pärast Türgi sõda. Väljaränne Eestist Abhaasiasse. Esimesed asumisaastad. Malaaria ja kopsupõletik. Linda. Neudorf. Maisi ja viljapuude kasvatamine. Digiteeris A. Aule, kirjaviis muutmata.

Postimees (nr. 108), 14. mai 1914, lk. 7

Mälestused Suhumist.

Asunduste laulupidu Suhumis huwitab tänawu nii mõndagi ja mitmed seavad reisikompsu Suhumi rändamiseks.

Ei ole siis ülearu, kui esimest Suhumi rändamist kahekümne aasta eest meelde tuletame.

Esimesed asunikud rändasid Suhumi 1882. ja 1883. asatatel. Hiljuti lõppenud Türgi sõda hoidis meeli ärewamal kui muidu.

Maa kodumaal oli mõisniku käes, oma kodu asutada ei olnud siin võimalik, sellepärast haarati õhinaga walitsuse üleskutsest Kaukasiasse asuda, kinni. Mustamere kaldal asuwad Kaukasia pärisrahwad heideti alles wiimase Türgi sõja ajal, kus nad türklastega ühel meelel Wene wägede wastu wõitlesid, lõplikult Wene walitsuse alla. Kes neist sõja lõpu järele omas kodus ei olnud, saadeti armuta maalt wälja. Maa jäi tühjaks, õitsewad wiljapuuaiad metsikuks. Weel praegugi leidub põlistes metsades kultura märkisid. Teiselt poolt kardeti maa päriselanikkude poolt uusi wastuhakkamisi, mida Wenemaalt sisserändajate wenelaste, sakslaste ja eestlaste abil halwata taheti. Kaukasiasse rändamist suurendas weel see asjaolu, et uued asunikud teatawa aja jooksul kroonuteenistusest priid olid.

Suhumi soe kliima meelitas omalt poolt. Maakuulajad, kes waremalt jalgagi kodu-küllast wälja polnud saanud, kõnelesid imeasju Kaukasiast, mida tahes ehk tahtmata suurendati. Kuuldus nagu imelugu, kui seletati, et wiinamarjad ja wiljapuud metsas kaswawad, talwet ülepää ei olegi ja wili (mais) puuda külwist 300 puuda annab, et wiljakõrrega mehe maha wõib lüüa jne.

Siis algas Suhumi rändamise palawik. Kõik püüdsid sinna uuele töötatud maale. Kõik, mis rahaks teha wõidi, tehti rahaks; kellel kohad olid, andsid need käest ära ja rännati Suhum-Kalee poole, ehk nagu selleaegsed ajalehed hoiatades kirjutasid — „Suhmi-Kolesse”.

Kellel nii palju raha ei olnud, et raduteel Odessa sõita, wõttis teekonna hobusega ehk jala ette. Ilma Wene keeleta, ainult sõnad Wopsku (Pihkwa), Krimm, Suhum, hleba, suus asuti teele. Tee pääl tuli tihti kerjamisega ülespidamist teenida. Kui nüüd mõni jala ehk hobusega teekonna ümber ilma ette wõtab, siis on see ilmakuulus tegu. Sel ajal rännati aga Eestimaalt Suhumi, Rostowi,

Wladikawkasi, Tiflisi Kutaisi kaudu, ilma wõõra keele mõistmata, ilma reisirahata. Kuidagimoodi pidi töötatud maale pääsema.

Oldi aga kord säääl, siis ei olnud Suhum sugugi paradiis. Maa oli hiljuti peetud sõja järele tühi ja rüüstatud. Terwes Suhumi linnas oli esimeste eestlaste sisserändamise ajal üks ainus maja terve, kõik teised olid sõja ajal maa tasa tehtud. Linnas pakuti ilma hinnata maad. Ilma rahata polnud aga säääl midagi peale hakata. Rännati asumiseks määratud kohtadele. Igalpool põline mets, kus tihti 1½ sülla jämedused tammed ja bukk-puud kaswasid. Kus lagedam plats oli, säääl kaswas kuni paari sülla pikkune sõnajalg. Mets oli igasugu okas-wäätkaswudega läbi kaswanud. Edasi liikuda wõib ainult etteatud radasid mööda. Põllumaad ees ei olnud. Tuli põlisesse metsa asuda.

Hää päähakkamisega asusid asunikud tööle. Kõigepäält tehti sõnajalgadest onnid üles, asuti lepapalkidest elumajade ehitamisele. Raiuti metsa maha, põletati ja tehti alet. Kändude wahel künti ja tehti seemet maha. Kellel hobust ei olnud, raiusid tohhaga (kõblaga) maa sisse augukesed ja külisid käsitsi maisi. Kuna päriselanikkude päätungimise kartusel sunniti Wene külade moodi uulitsate äärde asuma, siis asusid kõik üksteise lähedal. Öhtutel kogusid noorrahwas ühtekokku ja laul ja lõbu kestis pooleööni.

Sinna juurde tuli weel Suhumi ülitore loodus. Igawese lumega kaetud mäed silmapiiril, lähedal olewad mäed ja orud, üleni õites olewad puud ja põõsad — see kõik suurendas esialgu tuju.

See ei kestnud aga kaua. Juba mai lõpul tuli lõunamaa soojus kuni 30 gr. Reomüri järele. Palawuse sunnil mindi wilusse, ehk joodi jääkülma mägestikujõgede wett. Tagajärg oli hallitõbi ehk malaria ja ka kopsupõletik. Esialgu ei hoolitud hallitõbest palju. Oli seda haigust ju kodumaalgi tuntud, surmanud oli ta säääl wähe. Pärastpoole sai aga *Chinin muriaticum* igapäewaseks leiwakõrwaseks, nii kibe ja mõru kui see ka oli. Tuli aga juuli- ja augusti kuu palawik, ülearuse niiskuse käes hakkas metsa sõnajalg ja rohi mädanema, Greeka pähklite lehed laotasid oma halba haisu laiali. Tuuleõhk ei pääsnud enam elukorteritele ligi. Halb hais, mis surmalõhna meelde tuletas, kandis tõepoolest ka surma enesega kaasas. Kuna suurem osa asunikka waesed olid, püügi juba juuli-kuus end metsploomide ja muude tooreste marjadega toita. Siis hakkas inimesi surema kui kärbseid. Alatoitlusega kurnatud keha ei jõudnud soojamaa soojale niiskele kliimale ja hallitõbele wastu panna. Pea wiimseni olid kõik haiged. Ei leidnud niipalju terveid, kes oleks wõinud teiste järele waadata.

Mitmedgi surnud leiti alles neljandal-wiiendal päewal oma onnist üles, teised olid nii raskesti haiged, et wägiwallaga lõualuud lahti kangutati ja theelusikaga chinini suhu topiti. Paljudgi päästeti sel teel ära.

Kes siis toibus ja kelle rahaline seisukord lubas, see põgenes. Uued sisserändajad ja maakuulajad pöörasid juba Suhumist tagasi, ilma et küladesse waatama oleks läinudgi. Teised suutsid waewalt nädalat paar paigal püsida. Suurem osa põgenejatest, kellel haiguse-idud ihus, surid tee pääl, ehk weel kodumaal.

See oli halb aeg! Kõige halvem terwes Suhumi asunduse ajaloos. Seda rohkem, et arstiabi saadawal polnud. Ainuke arstirohi oli chinin, mida puudade kaupa kubermangu linnadest küladesse toodi. Aga ka sellest saadi üle! Walituse poolt jagati vähe abiraha jahude ja arstirohtude kujul. Tuli sügise ja talw, malaria wähenes. Õhk läks lahkemaks, waba tuul puhus jälle igalt poolt läbi. Aegamööda laastati metsa, maa hakkas saaki andma, harjuti malaria tõbega ära, teati juba aegsasti tema wastu abi otsida, teati juba läbitõmbawa tuule ja külma wee eest palawal ajal hoida. Malaria surmamise himu jäi vähemaks, kes suriwad, suriwad pääasjalikult kopsupõletikku.

Asunikud hakkasid aegapidi toibuma. Harjuti soojamaa wiisidega, soojamaa elukommetega ära. Õpiti soojamaa kombel maad harima. Ja mitmedgi, kes kitsikuse päiwil paaril esimesel asumise-aastal minema ei pääsenud, tänawad nüüd Jumalat, et nad seda ei saanud. Siisgi wahetawad Suhumi asunikud ka nüüd ühtelugu weel oma elukohti, nii et Linda ja Neudorfi külades ainult üksikud asunikud esimesed sisserändajad ehk nende järeltulejad on. Estonia külas on suurem osa asunikka weel esimesed sinna rändajad ehk nende järeltulejad. Kui nüüd laulupidu puhul mõni kodumaalane sinna rändab, lasku ta omale siis jutustada, kuidas esimestel aastatel elati, ja ta saab lugusid kuulda, mis muinasjuttudena kõlawad. Oleks kõik Suhumi rändajad paigale jäänud, siis oleks Suhumist üks suurematest Eesti asundustest saanud, nüüd on aga wast sajast sisserändajast üks peatama jäänud. Teised on tagasi kodumaale ehk Siberisse, Amerikasse ja Australiasse rännanud. Suur osa on aga esimestel aastatel ära surnud.

Kui nüüd praegu Kaukasia Mustamere randa õigusega Wene Rivieraks nimetatakse, ja ta reisijat sellega, mis sääl kõik korda saadetud, imestama paneb, siis wõib waewalt küll keegi omale ette kujutada, missuguses olekus see maa aastat 25 tagasi oli. Suhumi ja Sotshi Eesti asunikkudele jääb see au, et nemad oma tööga ja waewaga seda maad kulturamaaks muuta on aidanud. Kuna eestlased ja sakslased ainukesed olid, kes waremalt lähematele linnadele toidumaterjali muretsesid, siis on ka linnade ja suwituskohtade elanikkudel küllalt põhjust neile selle eest tänulikud olla.

Ülepää tuletab asumiselugu mulle rohutirtsusid meelde, kes nende teel ette-tulewatest jõgedest ja häwitamiseks põlema pandud tulest sel teel jagu saawad, et kõige esimesed tulde ehk wette tungiwad, kuni tuli lämmatatud ehk jõe surnukehadest sild tekkib, mida mööda järgmised pääletulejad kahjuta edasi liikuda wõiwad. Niisamasugune saatuse saab ka esimestele asunikkudele osaks, kes olgu Kaukasia metsadesse, Siberi taigasse ehk Wologda soodesse asuwad. Kuipalju sellest kangelase tööst Eesti rahwusele kasu tuleb, jätan lugejate otsustada.

Suur osa wäljarändajaid kaob wõõra rahwa sisse ära. Üksikud wäljarändajad, olgu õpetlased, ametnikud, põllumehed lähewad meie rahwale juba esimeses, tingimata teises põlwes kaduma. Ainult suuremates külades suudawad asunikud oma rahwusele truuks jääda.

Suhumi eestlased on suutnud kõigist päälekäimistest hoolimata eestlaseks jääda. Sellepärast on Eesti laulupidul Suhumis suurem tähendus, kui mõnel

kohalikul pidul. Suhumi eestlased on suutnud põlistest metsadest õitsewad wiljapuuaiad, põllukultura kõrgema tipu luua, olgugi et esimesed aastad katsete pääle nurja läksid. Hariti maad kodumaalt ja Krimmist kaasa toodud kombe järele. Katsuti nagu säääl, ka Suhumis terawilja kaswatada, mis aga wiga oli. Alles pärastpoole saadi aru, et kohalik pääwili mais palju kasulikum on kaswatada kui terawili, ja alles 1900. aastast pääle hakati wiljapuuaidasid asutama.

Kui keegi kodumaalt Krimmi ja Suhumi laulupidule on sõitnud, soowitan temale iseäranis seda tähele panna, *kuidas* asunikud oma praegusele elukorrale on tõusnud, missuguseid eksisammusid wanadest wiisidest kinni hoides on tehtud, ja ma loodan, et mitte üksi looduseilu reisijat ei wangista, waid just wõrdlus, kuidas just kodumaal nii mõnelegi mehele leiba ja teenistust jätkub, ilma et pruugiks wälja rännata, ja et *maapuudus* Suhumis palju suurem on kui kodumaal.

M. J. Wunk